

УДК 347.23:336.77

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.2>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНИХ ДОГОВОРІВ В УКРАЇНІ

Баштова М.В.,
ЗВО 2-го курсу,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Кочина О.С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Баштова М.В., Кочина О.С. Проблемні аспекти правового регулювання кредитних договорів в Україні.

У статті розглядаються проблемні аспекти правового регулювання кредитних договорів в Україні, які є важливим елементом стабільності фінансової системи. Висвітлено недоліки нормативно-правової бази, зокрема недостатній захист прав споживачів кредитних послуг, непрозорість умов кредитування та відсутність інтеграції в міжнародні стандарти. Акцентується увага на прогалинах у регулюванні різних видів кредитів: споживчого, банківського, комерційного, державного, податкового та міжнародного кредиту. Аналізується нормативно-правове забезпечення, включаючи Закон України «Про споживче кредитування», та виявляються його недоліки, зокрема невизначеність умов споживчого кредитування небанківськими установами. Автори зазначають, що велика кількість споживачів стикається з прихованими комісіями та штрафами, які суперечать національному законодавству.

Особлива увага приділяється міжнародним стандартам, таким як принципи Резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо захисту інтересів споживачів, а також досвіду зарубіжних країн у впровадженні інноваційних форм кредитування (P2P-кредитування) і систем оцінки кредитоспроможності (CIBIL). Вказано на необхідність створення умов для інтеграції цих практик в Україні з метою підвищення доступності кредитування. Впровадження таких механізмів дозволить зменшити фінансове навантаження на споживачів та сприятиме формуванню прозорих і зрозумілих правил взаємодії між кредиторами та позичальниками. У статті також пропонуються шляхи інтеграції міжнародного досвіду в національну правову систему для посилення захисту прав усіх учасників кредитних правовідносин.

Автори пропонують удосконалити українське законодавство через створення єдиного правового акта, що врегулював би всі види кредитів, забезпечив прозорість умов договорів та захист прав усіх учасників кредитних правовідносин. Підсумовується, що інтеграція міжнародних стандартів і спрощення доступу до кредитних послуг сприятиме зниженню фінансових ризиків, розвитку фінансової системи та підвищенню ефективності кредитної системи в Україні.

Ключові слова: кредитний договір, кредит, кредитування, кредитна система, споживач.

Bashtova M.V., Kochyna O.S. Problematic aspects of legal regulation of credit agreements in Ukraine.

The article discusses problematic aspects of the legal regulation of credit agreements in Ukraine, which are an important element of the stability of the financial system. The shortcomings of the legal framework are highlighted, including the insufficient protection of consumer rights in credit services, the lack of transparency in lending terms, and the absence of integration into international standards. Attention is drawn to gaps in the regulation of various types of credit: consumer, banking, commercial, state, tax, and international credit. The legal framework is analyzed, including the Law of Ukraine «On Consumer Lending,» with its deficiencies identified, such as the lack of clarity regarding consumer lending conditions by non-banking institutions. The authors note that many consumers face hidden fees and fines that contradict national legislation.

Particular attention is paid to international standards, such as the principles of the UN General Assembly Resolution on Consumer Protection, as well as the experience of foreign countries in implementing innovative forms of lending (P2P lending) and creditworthiness assessment systems (CIBIL). The need for creating conditions for integrating these practices into Ukraine is emphasized to improve the accessibility of credit services. Implementing such mechanisms would reduce the financial burden on consumers and promote the establishment of transparent and clear rules of interaction between creditors and borrowers. The article also proposes ways to integrate international experience into the national legal system to strengthen the protection of the rights of all participants in credit relationships.

The authors propose improving Ukrainian legislation by developing a unified legal act that would regulate all types of credit, ensure the transparency of contract terms, and protect the rights of all parties involved in credit relationships. It is concluded that the integration of international standards and simplifying access to credit services will reduce financial risks, foster the development of the financial system, and improve the efficiency of the credit system in Ukraine.

Key words: credit agreement, credit, lending, credit system, consumer.

Постановка проблеми. Ефективне регулювання кредитних договорів є фундаментом стабільності фінансової системи будь-якої держави. У сучасних економічних умовах кредитування відіграє провідну роль як основний механізм фінансування бізнесу, стимулювання розвитку підприємств і задоволення споживчих потреб. Водночас недоліки в нормативно-правовій базі регулювання кредитних відносин, недостатня прозорість кредитних договорів і дисбаланс у захисті інтересів кредиторів та позичальників створюють значні виклики для функціонування фінансових установ і забезпечення економічної стабільності країни.

Отже, нагальною науковою проблемою постає необхідність розробки ефективних підходів до вдосконалення регулювання кредитних договорів. Це передбачає доповнення нормативно-правової бази, підвищення якості контролю за дотриманням договірних зобов'язань, запровадження прозорих і справедливих механізмів взаємодії між кредиторами та позичальниками та залучення безпосередньо до міжнародних стандартів.

Мета дослідження – виявлення та аналіз основних проблемних аспектів нормативно-правового регулювання кредитних договорів, оцінка їх впливу на ефективність кредитних відносин та розробка рекомендацій щодо удосконалення правового забезпечення цієї сфери.

Стан опрацювання проблематики. Проблемні аспекти кредитного регулювання в Україні не є поширеною темою серед науковців, проте, цій темі присвячували свої дослідження: О.М. Берназ-Лукавецька, О.В. Кірсанов, К.О. Брозь, А.В. Зеліско та інші. Сучасні виклики, такі як фінансові кризи, трансформація економічних умов і стрімкий розвиток цифрових технологій у фінансовій сфері, зумовлюють нагальну потребу вдосконалення правового регулювання кредитних договорів.

Виклад основного матеріалу. Регулювання кредитних договорів є одним із ключових аспектів фінансового права, що забезпечує стабільність економічної системи та захист прав учасників кредитних правовідносин. У сучасній Україні, де це питання набуло особливої актуальності через економічну нестабільність, зростання обсягів кредитування та поглиблення фінансової кризи, неналежне чи неповне регулювання таких договорів може мати негативні наслідки для банківської системи та споживачів фінансових послуг. Зокрема, такими проблемами можуть бути: недостатнє правове забезпечення захисту прав споживачів кредитних послуг; відсутність інтеграції національного законодавства в кредитну систему країн Європейського Союзу; відсутність ефективних механізмів щодо рішення спорів між сторонами кредитних договорів; сфера забезпечення прозорості та ясності умов кредитування.

Відповідно до статті 1054 Цивільного кодексу України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти [1]. Вивчаючи це питання, слід також зазначити, що кредитний договір можливий лише в одній формі – письмовій. Національне законодавство України чітко не визначає види кредитних договорів і обмежується загальними положеннями щодо кредитування, передбаченим Цивільним кодексом та Законом України «Про споживче кредитування». Однак цивільно-правова доктрина пропонує класифікацію кредитних договорів за різними критеріями. Зокрема, в юридичній науці прийнято виходити зі складу суб'єкта (споживчий, банківський, ко-

мерційний), строків виконання (короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий), форми забезпечення (безпечне, небезпечне) та інших критеріїв. Ми ж радимо виділяти такі загальні види кредитних договорів, як: банківський кредит, споживчий кредит, комерційний кредит, податковий кредит, державний кредит та міжнародний кредит.

Такий різновид створює додаткові нормативно-правові проблеми. Українське законодавство часто не містить усіх норм, необхідних для ефективного регулювання кожного виду кредитного договору. Наприклад, сегмент споживчого кредитування частково регулюється Законом України «Про споживче кредитування», а комерційний, міжнародний та податковий кредити не завжди мають належний правовий захист у частині договірних відносин та вирішення спорів. Це створює прогалини в законодавстві, ускладнює виконання та створює ризики як для кредиторів, так і для позичальників. Проаналізувавши Закон України «Про споживче кредитування», слід наголосити увагу на тому, що згідно з ст. 1 споживчий кредит (кредит) – грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [2].

А.В. Зеліско зазначає, що ст. 3 цього Закону не поширюється на цілий ряд правовідносин. Зокрема, на договори, що містять умову про споживчий кредит у формі кредитування рахунку зі строком погашення кредиту до одного місяця, та кредитні договори, що укладаються на строк до одного місяця; кредитні договори, загальний розмір кредиту за якими не перевищує однієї мінімальної заробітної плати, встановленої на день укладення кредитного договору. Не передбачає також вказаний Закон особливостей споживчого кредитування небанківськими фінансовими компаніями і лише виходячи із відсутності визначення у ньому кола імовірних кредиторів, можна зробити висновок про можливість поширення цього Закону на кредитні відносини, за якими кредитором є небанківська фінансова компанія. Стосовно ж особливостей такого кредитування, то Закон «Про споживче кредитування» жодних положень з цього приводу не містить [3].

На прикладі споживчого кредиту, ми хотіли наголосити на недостатній правовій забезпеченості регулювання кредитних договорів. Щодо інших видів, то слід зазначити, що банківський кредит регулюється зокрема Законом України «Про банки і банківську діяльність»; з комерційним кредитом ситуація дещо гірша, він регулюється Цивільним Кодексом, а саме статтею 1057; податковий кредит регулюється Податковим кодексом України; міжнародний кредит не має основного джерела правового регулювання, він регулюється як національним законодавством, так і нормами міжнародного права, зокрема договорами між державами чи юридичними особами різних країн; державний кредит регулюється Бюджетним кодексом України. Загалом, можна підсумувати, що кожен вид кредиту має свої особливості, але прогалини в законодавстві часто ускладнюють їх застосування на практиці. Це вимагає розробки всебічного підходу до регулювання кредитних відносин, враховуючи міжнародний досвід. Тому слід розглянути проблему щодо неповноти законодавства, а, зокрема, можна розробити спеціальний нормативно-правовий акт, що узагальнював би регулювання кредитних договорів та враховував різні види кредитів.

Хотілося б ще окремо розглянути таку проблематику як прозорість та ясність умов кредитного договору, що переплітається з недостатнім правовим забезпеченням захисту прав споживачів кредитних послуг. Зокрема, велика кількість користувачів кредитних послуг, особливо ті, хто не володіє спеціальними знаннями, нерідко стикаються з нерівноправними умовами у відносинах з кредитором. Це призводить до фінансових втрат, наприклад, у вигляді штрафів, надмірних відсотків, нарахованих поза строком кредитування чи прихованих платежів. Щодо останніх, то це можуть бути комісії за обслуговування кредитної заборгованості у вигляді нарахування відсотків від суми кредиту. Слід зазначити, що ст. 11 п. 1 Закону України «Про споживче кредитування» безпосередньо передбачає, що надання споживачеві інформації про стан його кредиту є обов'язком кредитора і повинно здійснюватися безкоштовно [3]. Таким чином, запровадження комісії у визначеному розмірі відсотка за обслуговування кредитної заборгованості, яка фактично виступає платою за доступ до інформації, порушує цю норму. У разі, якщо комісія за обслуговування кредиту фактично містить оплату за послуги, які відповідно до законодавства повинні надаватися безоплатно, це може розцінюватися як порушення прав споживачів. Тому вони мають законне право звернутися до суду, щоб оскаржити подібні умови договору як неправомірні. З огляду на принципи справедливості та добросовісності, позичальник не може бути зобов'язаний оплачувати послуги, які він не замовляв і які фактично не були надані банком. Надання та обслуговування

споживчого кредиту включає діяльність банку чи фінансової установи, спрямовану на передачу коштів споживачеві з метою придбання товарів для особистих потреб. Отже, встановлення кредитором будь-яких зборів, комісій чи інших платежів за дії, що не пов'язані безпосередньо з передачею коштів для придбання таких товарів, суперечить суті кредитних правовідносин.

Проаналізуємо і міжнародний аспект, а особливо пункт 19 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів», прийняті 09 квітня 1985 року на 106-му пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН, який говорить про те, що споживачі повинні бути захищені від таких зловживань: 1) односторонніх умов у договорах; 2) виключення основних прав 3) незаконних умов кредитування [4]. Вимоги до плати за обслуговування кредиту, що не відповідають національному законодавству, водночас є несумісними з міжнародними принципами. Такі практики порушують фундаментальні права споживачів, гарантовані як національними, так і міжнародними законодавчими актами.

Багато з цих проблем можна було б уникнути, якби умови договору були чітко сформульовані. У кредитних договорах строки дії та виконання зобов'язань виступають фундаментальними аспектами, які регламентують тривалість взаємодії між кредитором і позичальником. Сама проблема полягає в тому, що, фактично, ми маємо 3 види строків кредитування: 1) базовий період кредитування - це часовий проміжок, протягом якого позичальник уповноважений використовувати кредитні ресурси у відповідності до встановлених положень кредитного договору, у договорі він може бути визначений як конкретна кількість днів (строк); 2) загальний строк дії кредитного договору – загальний часовий проміжок дії договору, що охоплює як етап надання та використання кредитних коштів, так і потенційний період їхнього погашення; 3) строк виконання зобов'язань за договором - це період, протягом якого кредитний договір зберігає свою силу в аспекті виконання зобов'язань, іншими словами, угода є чинною до того моменту, поки позичальник не виконає всі зобов'язання в повному обсязі.

Такий рівень багатозначності породжує значну плутанину та ускладнює сторонам чітке усвідомлення власних зобов'язань. Непрозорі та нечітко сформульовані умови кредитних договорів створюють можливість для кредитодавця самостійно змінювати тлумачення положень, зокрема стосовно тривалості користування кредитними коштами чи розміру встановлених платежів. Така ситуація суперечить основоположним принципам справедливості, добросовісності та розумності, що становлять ключові аспекти концепції верховенства права.

Звернемо увагу і на те, як проблемні аспекти можна вирішити і в цілому удосконалити кредитну систему в Україні за допомогою зарубіжного досвіду. О.М. Берназ-Лукавецька окремо звертає увагу на такий новий різновид кредитування, як однорангове кредитування (P2P) – це інноваційна форма запозичення й інвестування грошей без залучення традиційних фінансових установ. За допомогою онлайн-платформи позичальники та кредитори можуть здійснювати взаємовигідні транзакції безпосередньо, не потребуючи банку як посередника. P2P-кредитування також відоме як соціальне кредитування, краудфандинг на основі боргів, або краудлендінг [5].

Якщо говорити про досвід України, то в нас не дуже поширене надавання такого виду кредиту, зокрема небагато компаній та платформ розглядають таку можливість. Часто малим підприємствам і стартапам буває складно отримати кредити від банків через суворі вимоги та високі відсоткові ставки. Платформа P2P-кредитування пропонує більш гнучкі умови, завдяки чому малий бізнес має можливість залучати необхідні кошти для свого розвитку й впровадження нових ідей. Спрощений доступ до фінансових ресурсів дає змогу людям реалізовувати свої задуми, покращувати якість свого життя та інвестувати в саморозвиток.

Також виділимо погляд О.М. Берназ-Лукавецької щодо оцінки CIBIL. Вона є фінансовим показником, який відіграє значну роль у визначенні кредитоспроможності заявника. Це числове резюме, яке відображає кредитну історію особи та поведінку щодо погашення. Кредитори, як-от банки та фінансові установи, покладаються на CIBIL для оцінювання кредитоспроможності фізичних осіб перед наданням особистих позик або кредитних ліній. Хороша оцінка CIBIL значно підвищує шанси на схвалення кредиту [5].

В Україні, на превеликий жаль, така практика відсутня. Якщо подібна система оцінювання була б впроваджена в Україні, фінансові установи мали б можливість пропонувати нижчі відсоткові ставки для клієнтів із високим кредитним рейтингом. Це зумовлено зниженими ризиками неповернення коштів з боку таких позичальників. Унаслідок цього кредитування стало б доступнішим та вигіднішим для громадян із солідною фінансовою репутацією.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, можна зазначити, що для покращення функціонування кредитної системи України необхідно вжити низку заходів, спрямованих на підвищення прозорості, ефективності та відповідності міжнародним стандартам.

Важливо вдосконалити національне законодавство, заклавши існуючі прогалини, які дозволяють фінансовим установам практикувати приховані платежі у вигляді різних комісій. Також треба звернути увагу на непрозорі та нечітко сформульовані умови кредитних договорів, які створюють можливість для кредитодавця самостійно змінювати тлумачення положень, зокрема стосовно тривалості користування кредитними коштами чи розміру встановлених платежів. Іншим важливим напрямом є інтеграція міжнародних стандартів у сферу кредитування. Такі стандарти передбачають запровадження сучасних механізмів оцінки кредитоспроможності, зокрема через аналіз кредитної історії за принципами, схожими до системи CIBIL. Такий підхід дозволяє оцінювати платіжну дисципліну клієнтів на основі їхньої фінансової історії, зменшуючи ризики для кредиторів і надаючи більш вигідні умови відповідальним позичальникам.

Крім того, розвиток нових фінансових інструментів, таких як р2р-кредитування є важливим кроком до децентралізації фінансової системи та розширення доступу до кредитних ресурсів. Водночас законодавство має чітко врегулювати ці механізми, щоб уникнути шахрайства та забезпечити прозорі умови для всіх учасників. Реалізація цих заходів сприятиме якісному правовому регулюванню кредитних договорів в Україні, зростанню довіри до фінансових установ, покращенню доступу до кредитування та зміцненню економічної стабільності країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.11.2024).
2. Про споживче кредитування : закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (дата звернення 18.11.2024).
3. Зеліско А.В. Правове регулювання відносин із кредитування небанківськими фінансовими установами: постановка проблеми. *Проблеми цивільного права та процесу*. обласний осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України. Харків. 2019. С. 83–86.
4. Резолюція 39/248 Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів»: Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 09.04.1985. URL: <https://www.unian.ua/consumers/356993-rezolyutsiya-generalnoji-asambleji-onn-kerivni-printsipi-dlya-zahistu-interesiv-spojivachiv.html> (дата звернення: 27.11.2024).
5. Берназ-Лукавецька О.М., Кірсанов О.В. Проблемні аспекти кредитних договорів в Україні та міжнародному просторі. *Maritime Security and Defense*. 2023. № 2. С. 7–12. URL: <https://doi.org/10.32782/msd/2023.2.2> (дата звернення: 18.11.2024).